

CÂBÎ ÖMER EFENDÎ, *Câbî Tarihi*, (*Tarih-i Sultan Selîm-i Sâlis ve Mahmud-ı Sâni*), *Tahlil ve Tenkidli Metin*, Ankara 2003, Hazırlayan Mehmet Ali Beyhan, 2 Cilt, I-LXV+1056-1104 (Dizin).

Osmanlı-Türk tarihi üzerinde çalışanlar için kıymetli bir kaynak yayınlanmış bulunuyor. Türk Tarih Kurumu yayınları arasında çıkmış bulunan *Câbî Tarihi* hacmi ve kapsadığı yıllar bakımından dikkat çekmektedir. Eser 1788-1813-14 (Hicri 1203-1229) tarihleri arasındaki hadiseleri ihtiva etmektedir. Takriben 25 yılın tarihi olan bu eser önemli bir kaynak olmasına rağmen, tarihçiler arasında pek tanınmıyor ve kullanılmıyordu. Aslında yazma halindeki bu eserler, kütüphane raflarında bulunuyor ve ulaşılmaması gün geçtikçe zorlaşıyordu. Şu halde *Câbî Tarihi* tozlu kütüphane raflarından kurtarılmıştır. Eserin geniş muhteviyatına rağmen fazla tanınmamasının bir sebebi de müellifi hakkında lâıkyı vechile bilgiye ulaşılamamış olmasındandır. Nitekim eseri yayınlayan, Câbî Ömer Efendi hakkında kaynaklarda hiçbir bilgiye rastlanmadığını ifade etmektedir. Keza doğum ve ölüm tarihleri ile âilesi ve babasının adının da bilinmediğini belirtmektedir. Ayrıca arşiv araştırmalarından da tatmin edici bir sonuca ulaşılamamıştır. Müellifin tahsili hakkında da bilgi yoktur. Ancak onun iyi bir eğitim almadığı, imlâ yanlışlıkları ile hatalı kelime uygulamalarından anlaşılmaktadır. Nitekim yayınlayan, "Dil ve Üslub" adıyla açtığı bahiste (s. XXVII-XXXII) metinde tespit ettiği dilbilgisi yetersizliği, kelimeleri yanlış anlamda kullanma, ifade bozuklukları, Arapça asıllı kelimelerin müştaklarını yanlış kullanma ve gereksiz tekrarlarla işaret etmiştir. Bütün bunlara rağmen, müellifin kavrayışının iyi ve mütecessis biri olduğu beyan edilmektedir. Diğer taraftan Câbî Ömer Efendi'nin bürokratik çevrelere yakın olduğu, devletin ahvali hakkında geniş bilgiler vermesinden tesbit edilebilmektedir. Nitekim bazı ferman ve hatt-ı hümayunları da aynen yayınlaması bu düşüncüyü teyid etmektedir. Eserin adının bazı kaynaklarda, kapsadığı dönem itibariyle *Tarih-i Sultan Selîm-i Sâlis ve Mahmud-ı Sâni* olarak kaydedildiğini belirtmekte yarar var. Yayınlayanın da tesbilerine göre eserde H. 1203-1222 yılları arasındaki olayların günlük olarak kaleme alındığı; 1223-1229 yılları olaylarının ise ruznâme tarzında kaydedildiği belirtilmiştir.

Müellif, eserinin te'lif sebebini açıklarken (s.1), İstanbul'da kahvehânelerdeki yerli-yersiz dedikodular ile güvenilir kimselerden duyduklarını eserine kaydettiğini belirterek; bunun, gelecekte akıllı ve zeki insanların okuyup ders çıkarmalarını ve kendisinin de hayırla yad edilmesi arzusundan kaynaklandığını ifade etmektedir. Benzer ifadelerle eserin ikinci cildinde tekrar karşılaşıyoruz (s.349) ki, burada Câbî Ömer Efendi imparatorluğun içine düştüğü durumu endişe içinde ortaya koymaktadır.

Yayınlayan eserin kaynakları için bir bahis açmıştır. Müellif çağdaş bir yazar olması dolayısıyla genel olarak müşâhadelerini kaleme almıştır. İstanbul'un her ahvaline temas eden Câbî Ömer Efendi, fiyat ayarlamalarını, çarşı ve pazarda gıda fiyatlarını ilanlardan tesbit etmiştir. Müellifin bürokrasideki dostları vasıtasıyla hatt-ı hümayun ve fermanlar ile bazı resmi yazışmaları elde ettiği anlaşılmaktadır. Bundan başka Rusya-Fransa savaşı için Câbî Ömer Efendi'nin kaynağı Rus elçilik kapısına yapıştırılan kâğıttır. Bu şimdiye kadar bilinmeyen bir bilgilendirme usulüdür. Yabancı gazetelerin de müellifin kaynağı olduğu anlaşılıyor. Câbî Ömer Efendi duyduğu haberleri de kaydetmiştir. Kimden duyduysa ismini zikrettiği de vakidir. Bazen de eş dost vasıtasıyla elde ettiği bilgileri kaydetmiştir. Kahvehâne, çarşı ve pazarlardan temin ettiği bilgiler de eserinde bulunmaktadır. Bununla birlikte müellifin şahit olup kaleme aldığı Osmanlı tarihinin en önemli başlıca olayları dikkati çekmektedir: Özi kalesinin düşman eline geçişi üzerine

üzüntüden felç olan I. Abdülhamid'in vefatı, III. Selim'in tahta çıkışı, Nizam-ı Cedid hareketi, Fransa'nın Mısır'ı işgali, Mısır'ın istirdadı, bazı ayanların isyanı, Avrupa devletleri arasındaki savaşlar, Boğaz yamaklarının isyanı, III. Selim'in tahttan indirilişi, IV. Mustafa'nın cülusu, Alemdar Mustafa Paşa'nın Bâbüâli darbesi, IV. Mustafa'nın tahttan indirilip II. Mahmud'un iclâsı ve Alemdar vak'ası. Ayrıca yeniçeri edepsizlikleri, çeşitli hadiseler, fiyat hareketleri çerçevesinde paranın alım gücü, altın fiyatları, narh tayinleri, bürokrasinin işleyişi, tevcihat ve aziller, vefat haberleri, yangın, deprem, fırtına ve yıldırım düşmesine dâir haberler de yer almaktadır.

Şâni-zâde'nin, *Câbi Tarihi*'ni geniş şekilde kullandığı yayınlayan tarafından tesbit edilmiştir. Bunu bir makalede (*Şâni-zâde*'nin Kaynaklarından *Câbi Târihi*, *Osmanlı Araştırmaları*, *The Journal of Ottoman Studies*, XV, İstanbul 1995, 239-283) ortaya koyan yayınlayan, elimizdeki eserde de konuyu kısmen değerlendirmiştir (s.XL-XLII). Diğer taraftan yayınlayan, Cevdet Paşa'nın tarihini hazırlarken, *Şâni-zâde*'yi geniş ölçüde kullanması hasebiyle, *Câbi Tarihi*'nden do laylı olarak yararlandığını ifade etmektedir.

"Metin tesisinde uygulanan esaslar" bahsi (s. XLIV-XLV) yayınlayanın önemli katkılarını belirtmektedir. Bu cümleden olarak bazı mübhem kısımlar onarılmış, açıklamalar ve ilâveler yapılmıştır. Metnin orjinalinde konu başlıkları yoktur. Yayınlayan her bahsin muhteviyatına uygun başlıklar bulup her birini köşeli parantezde göstermiştir. Bu suretle altı yüz kadar konu başlığı ile araştırmacıya büyük kolaylık sağlanmıştır. İki hacimli ciltten mürekkep *Câbi Tarihi* itına ile hazırlanmış dizin ile son bulmaktadır.

Şimdiye kadar pek tanınmayan, araştırmacıların da kolay kolay ulaşamadıkları değerli bir eser istifadeye sunulmuş bulunmaktadır. Büyük bir emek sarfiyle meydana getirildiği anlaşılan *Câbi Tarihi*'nin yayınlanması, Osmanlı Tarihi araştırmaları için isabetli olmuştur.

MÜCTEBA İLGÜREL